

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ ШАХРАЙСТВА ЯК ВИДУ ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Статтю присвячено питанню визначення шахрайства як кримінально-правового поняття. До ознак шахрайства належать: способи його вчинення – шляхом застосування обману та/або зловживання довірою; корисливий мотив; вчинення його в різних сферах суспільних відносин, охоронюваних КК України. Запропоновано уточнене поняття шахрайства як кримінально-правової категорії: це суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчинюються шляхом обману чи зловживання довірою з корисливих мотивів і спрямовані на заволодіння чужим майном, правом на майно або предметами, які мають особливий режим обігу, відповідальність за які передбачена у КК України. Показано, що шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану, – це аналогічні суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчиняються в умовах воєнного стану вказаними способами та із зазначеною метою.

Ключові слова: шахрайство, обман, зловживання довірою, корисливий мотив, суспільна небезпечність, кримінальні правопорушення проти власності, чуже майно, право на майно, матеріальна шкода, умови воєнного стану, кримінальна відповідальність.

Fediunin Dmytro. Criminal law concept of fraud as a type of illegal behavior

The article is devoted to the issue of defining fraud as a criminal law concept. The features of fraud include: the methods of its commission — through the use of deception and/or abuse of trust; a mercenary motive; and its commission in various spheres of social relations protected by the Criminal Code of Ukraine.

A refined concept of fraud as a criminal law category is proposed: fraud constitutes socially dangerous unlawful acts committed by deception or abuse of trust for mercenary motives and aimed at taking possession of another person's property, the right to property, or objects subject to a special regime of circulation, liability for which is provided for in the Criminal Code of Ukraine.

© ФЕДЮНІН Дмитро Вікторович – аспірант відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України; ORCID: 0009-0004-2718-2083; e-mail: Dimitriy79@ukr.net

It is shown that fraud committed under martial law constitutes analogous socially dangerous unlawful acts committed under martial law by the specified methods and with the stated purpose.

Key words: *fraud, deception, abuse of trust, mercenary motive, social dangerousness, criminal offenses against property, another person's property, right to property, material damage, conditions of martial law, criminal liability.*

Постановка проблеми. Відносини у сфері власності охороняються державою (ч. 4 ст. 13 Конституції України), а посягання на чужу власність є одними із найдавніших правопорушень. Одним із різновидів кримінальних правопорушень проти власності є шахрайство, яке наразі є одним із найбільш розповсюджених у світі корисливих кримінальних правопорушень. Воно характеризується тим, що у великій кількості з'являються нові форми шахрайства, а також динамічними «змiнами у факторному комплексі цього виду злочинів, його глобалізацією та інтернаціоналізацією» [1, с. 172]. Це обумовлює інтерес науковців до аналізу кримінально-правових, кримінологічних та криміналістичних ознак як шахрайства в цілому, так і окремих його видів і проявів.

Як і будь-які кримінальні правопорушення проти власності, шахрайство тісно пов'язано із змінами, які відбуваються у суспільному житті, певною мірою залежить від суспільних відносин, які виникають. Тому і сучасні зміни у всіх сферах соціального життя, виникнення нових суспільних відносин, що пов'язане із повномасштабним вторгненням РФ в Україну та запровадженням воєнного стану, також потребувало реакції законодавця. У зв'язку із цим до ст. 190 було включено таку кваліфікуючу обставину, як вчинення шахрайства в умовах воєнного чи надзвичайного стану (ч. 3). Це обумовило наукові пошуки вирішення окремих аспектів кримінальної відповідальності за шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану.

Для того, щоб зрозуміти правову природу певного негативного соціального явища та запропонувати шляхи протидії та боротьби із ним, потрібно мати чітке уявлення про його сутність і зміст. Отже, без визначення загального кримінально-правового поняття шахрайства практично неможливо оцінити доцільність і ефективність посилення кримінальної відповідальності за його вчинення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Дана проблематика стала предметом дослідження багатьох науковців практично з того часу, як була встановлена кримінальна відповідальність за шахрайство, зокрема у КК України. Визначення поняття шахрайства було предметом дослідження багатьох науковців. Практично кожен дослідник, вивчаючи той чи інший аспект шахрайства чи кримінальної відповідальності за спеціальні види шахрайства, більшою чи меншою мірою приділяв увагу визначенню сутності цього кримінального правопорушення, його правової природи, характерних ознак. Вказана проблематика була предметом досліджень таких науковців, як В. О. Глушков, В. Г. Гончаренко, Ю. А. Дорохіна, О. О. Дудоров, В. П. Ємельянов, П. М. Коваленко, Л. М. Кривоченко, О. В. Кришевич, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. Р. Мойсик, О. І. Перепелиця, Є. Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, Ю.Я. Хамига, І. М. Чайка, В. І. Шакур, М. Д. Шаргородський та ін.

Мета дослідження – встановлення ознак та визначення шахрайства як кримінально-правового поняття. Завданнями статті будуть встановлення рівня законодавчого визначення поняття шахрайства, аналіз визначень даного поняття у доктрині кримінального права.

Виклад основного матеріалу. Згідно із ч. 1 ст. 190 КК шахрайство – це «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою», а сам термін «шахрайство» використовується і в інших статтях КК України. Аналогічні визначення шахрайства містять і ППВСУ «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 р. № 10 та постанова Верховного Суду від 2 квітня 2019 року у справі № 655/289/17 (щодо розмежування крадіжки та шахрайства). Незважаючи на те, що поняття та характерні ознаки шахрайства є законодавчо визначеними, доктрина кримінального права містить пропозиції та думки дослідників щодо удосконалення чи уточнення даної дефініції.

Ми в цілому погоджуємося із М.В. Ємельяновим, який вважає, що термін «шахрайство» можна тлумачити в трьох значеннях: вузькому (у межах кримінального права та КК України) – як заволодіння чужим майном або набуття права на таке майно шляхом обману або зловживання довірою; у ширшому – як будь-який вид обману чи якісь інші нечесні діяння, вчинені з корисливою метою;

у найбільш широкому (як загальносоціальна категорія) – як вид обману, ошуканство, крадійство [2, с. 12]. Хоча, на нашу думку, останні два значення збігаються, а тому тлумачити шахрайство доцільно у вузькому та широкому значеннях. У даному дослідженні нас цікавить саме поняття шахрайства у вузькому розумінні.

У кримінальному законодавстві України відповідальність за шахрайство передбачена не однією нормою. Основний склад шахрайства передбачений у ст. 190 КК України, де воно визначається як «заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою» (ч. 1). Цю норму, яка містить визначення шахрайства, можна вважати загальною, базовою, оскільки в інших нормах КК України, які передбачають відповідальність за інші прояви шахрайства, цього поняття практично нема: у ст. 262, 308, 312, 313, 357, 410 шахрайство є способом вчинення діянь, за які встановлена кримінальна відповідальність; ст. 192 передбачає відповідальність за заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства. Зауважимо, що ст. 222 закріплює окреме визначення спеціального виду шахрайства – інформаційного, яке відрізняється від того, що закріплене у ст. 190 КК України: «надання завідомо неправдивої інформації органам державної влади, органам влади Автономної Республіки Крим чи органам місцевого самоврядування, банкам або іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг щодо податків у разі відсутності ознак кримінального правопорушення проти власності».

Наявність цих двох законодавчо закріплених визначень шахрайства залежно від сфери, в якій воно вчиняється, свідчить про те, що навіть законодавцем чітко не сформульовано єдине поняття шахрайства, яке б містило усі його характерні ознаки, незалежно від сфери його вчинення. І тому проблема визначення поняття шахрайства, яка, на перший погляд, начебто відсутня, все ж має місце.

Як зазначають деякі дослідники, поняття шахрайства не варто обмежувати лише визначенням, закріпленим у диспозиції ст. 190 КК України: правильним буде застосовувати розширене тлумачення даного поняття, яке за своїм змістом значно ширше шахрайства як складу кримінального правопорушення, виходить за його межі й має включати не лише діяння, передбачені у ч. 1 ст. 190 КК Укра-

їни, а й заподіяння будь-якої матеріальної шкоди так само шляхом обману чи зловживання довірою. Крім того, вказується, що «до шахрайства відносять усі злочини, що вчиняються за допомогою обману: обман покупців, замовників, підроблення грошей, цінних паперів, крадіжку з елементами обману», але законодавець вирішив за доцільне розмежувати різні види шахрайства (наприклад, за ознаками об'єкта та предмета, ознак суб'єкта та суб'єктивної сторони) і передбачити за них відповідальність у різних статтях КК України [3, с. 35]. Отже, поняття шахрайства, як законодавче, так і теоретичне, потребує додаткового аналізу.

В цілому погоджуючись із тим, що шахрайство має вузьке і широке розуміння (як зазначалося вище), звернемо увагу на те, що від цього залежить характеристика основних ознак шахрайства та їх перелік, зокрема того шахрайства, що вчиняється в умовах воєнного стану. Відповідно, для визначення поняття шахрайства як загальнокримінальної категорії потрібно встановити всі характерні ознаки цього кримінального правопорушення, які максимально охоплюватимуть передбачені законом склади, що вчиняються шляхом шахрайства.

Ознаки шахрайства, які мають стати основою його поняття, дослідники визначають виходячи із законодавчих визначень цього кримінального правопорушення. При цьому на власне ознаках увага не зосереджується – оцінюється лише поняття шахрайства в цілому.

Зокрема, вказується, що шахрайство – це кримінальне правопорушення, «у основі якого лежить заволодіння чужим майном або придбання права на нього шляхом обману чи зловживання довірою» [4, с. 244], що, по суті, повторює зміст ст. 190 КК України, а також звертається увага на способи його вчинення як конститутивні ознаки. Майже аналогічне визначення поняття шахрайства пропонують й інші дослідники: Х. С. Івасюк [5, с. 92], А. П. Марімонська та Т. В. Михайліна [3, с. 35], О. А. Клименко та А. В. Савченко [6, с. 13] та ін. Як зазначає М. В. Ємельянов, «склад злочину, передбачений ст. 190 КК України, є визначенням шахрайства у вузькому розумінні» [2, с. 16]. Відповідно автор виділяє конститутивні ознаки шахрайства і пропонує визначення поняття шахрайства у вузькому його розумінні, яке майже співпадає із законодавчим: «заволодіння чужим майном або придбання права на таке майно

шляхом обману чи зловживання довірою. вчинені з корисливих мотивів» [2, с. 17].

Але, як вказується у джерелах, розуміти шахрайство потрібно більш широко, тому що «ознаки цього злочину притаманні також і низці інших кримінальних дій, які, хоч і не спрямовані на заволодіння чужим майном, однак належать до шахрайських прийомів» [7, с. 11]. Більшість дослідників, які вивчали окремі проблеми, пов'язані із кримінальною відповідальністю за шахрайство, також визначали це поняття більш широко. Ми також дотримуємося думки, що поняття шахрайства є ширшим, ніж те, що закріплено у ч. 1 ст. 190, в якому увага акцентується на способах його вчинення, оскільки до шахрайських відносять і інші кримінальні правопорушення. Але ми вважаємо, що це законодавче визначення шахрайства має бути в основі загального кримінально-правового.

У кримінально-правовій доктрині пропонуються більш загальні, неконкретизовані визначення поняття шахрайства, в яких взагалі увага на ознаках цього явища не акцентується. Таке загальне розуміння цього поняття пропонує С.І. Афанасенко, яка вважає, що шахрайством є кримінальне правопорушення, що посягає на чуже майно та майнові права за допомогою обманних дій [8]. Також Т. Г. Таран зазначає, що згідно із Міжнародними стандартами аудиту «термін «шахрайство» зазвичай використовують для опису різних правопорушень, таких як розтрата, обман, корупція, підробка, вимагання, змова, крадіжка, розкрадання і навмисне приховування істотних фактів, з метою введення в оману» [9, с. 33], що теж визначає дане поняття в загальних рисах, але, на нашу думку, дуже широко. Ці визначення жодним чином не конкретизують поняття шахрайства.

Низка вчених вважають визначення поняття шахрайства, що закріплене у ч. 1 ст. 190 КК України, недосконалим і пропонують власні удосконалені, з їх точки зору, визначення. На думку С. П. Чорнуцького визначення поняття шахрайства, закріплене у ч. 1 ст. 190 КК України, є неповним, оскільки передбачається, що кримінально-караним є лише заволодіння чужим майном, а факти розтрата такого майна на користь третіх осіб залишається поза складом. На його думку, шахрайство – це «злочин, який полягає в порушенні визначеного чинним законодавством України порядку фінансування, кредитування й оподаткування господарської діяль-

ності» [10, с. 128]. Але таке визначення певним чином звужує дане поняття, оскільки обмежує сферу його вчинення лише сферою господарської діяльності. Крім того, це визначення «не враховує такі різновиди реалізації шахрайських схем, як використання платіжних карток, інтернет-технологій, фінансових пірамід» [11, с. 14].

Визначаючи поняття шахрайства в більш широкому розумінні, М. В. Смельянов вказує, що воно має охоплювати не лише «загальні майнові субстанції (власне майно або право на майно), а й інші спеціальні предмети», тобто «майно та інші предмети, які мають особливий режим обігу в Україні»: «Шахрайство у широкому розумінні — це заволодіння чужим майном чи предметом спеціального призначення або придбання права на таке майно шляхом обману чи зловживання довірою» [2, с. 18-19]. І.М. Чайка вважає, що «шахрайство узагальнено можна розглядати в якості інтелектуального виду кримінального правопорушення проти власності» [12, с. 48], що є досить слушним. Авторка зазначає, що «шахрайство відноситься до інтелектуального виду корисливих кримінальних правопорушень, пов'язаних з оберненням чужого майна (права на нього) на свою користь чи користь інших осіб» [12, с. 48]. У психологічному дослідженні Л.В. Дроздової шахрайство визначається як «умисна свідомо протиправна дія, направлена проти власності іншої особи, метою якої виступає задоволення корисливих мотивів, а головним знаряддям виступає брехня. До психологічних чинників шахрайства вченими були віднесені морально-психологічні, особистісні, соціальні, біологічні, мотиваційні, семантичні» [13, с. 42]. При цьому виключно психологічним таке визначення не є і переважно акцентує увагу саме на інтелектуально-вольових ознаках шахрайства як кримінального правопорушення.

В деяких джерелах пропонується більш спеціалізоване визначення шахрайства: кримінологічне поняття фінансового шахрайства [14, с. 52-53]; шахрайство як ухилення від оподаткування або обман покупців та/або замовників; фіктивне банкрутство і фіктивне підприємництво [11, с. 14], що є переважно способом їх вчинення.

Термін та/або поняття шахрайства також зустрічається у низці міжнародних нормативно-правових актів. Так, у Конвенції щодо захисту фінансових інтересів Європейських співтовариств міститься вказівка на шахрайство щодо видатків та доходів бюджету ЄС

– це допущення певних порушень, що призвели до незаконного використання коштів чи їх втрату внаслідок невдалого зберігання (захисту) або до зменшення доходів до бюджету Європейського Союзу. Також термін «шахрайство» є ключовим у назві та змісті Директиви (ЄС) 2017/1371 Європейського Парламенту і Ради від 5 червня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, але поняття шахрайства тут немає; згадується у Міжнародному стандарті аудиту (ISA) № 240, прийнятому Радою з міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості (IAASB); у документах Міжнародної аудиторської компанії «PricewaterhouseCoopers».

Отже, спільним є те, що всі автори акцентують увагу на таких ознаках шахрайства, як обман, зловживання довірою, вчинення з корисливих мотивів (незаконне заволодіння майном, ресурсами, правом на майно, незаконне його використання тощо). Тобто основними ознаками шахрайства є: способи його вчинення – шляхом застосування обману та/або зловживання довірою; корисливий мотив; вчинення його в різних сферах суспільних відносин, охоронюваних КК України.

Крім того, потрібно враховувати, що шахрайство – це не одне кримінальне правопорушення: воно може вчинятися у різних сферах, що охороняються кримінальних законодавством. Відповідно О. В. Кришевич пропонує таке визначення: «Інститут шахрайства – система відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу однорідних суспільних відносин власності, які посягають не тільки на власне майно та право на майно, а й майно та інші предмети, які мають особливий режим обігу в Україні, шляхом обману або зловживання довірою» [15]. І у даному визначенні також визначаються такі ознаки, як вчинення відповідних діянь шляхом обману або зловживання довірою, а також корисливий мотив, оскільки йдеться саме про посягання на майно та право на майно.

Враховуючи ознаки шахрайства, пропонуємо уточнене його поняття як кримінально-правової категорії: шахрайство – це суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчиняються шляхом обману чи зловживання довірою з корисливих мотивів і спрямовані на заволодіння чужим майном, правом на майно або предметами, які мають особливий режим обігу, відповідальність за які передбачена

у КК України. Відповідно шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану, – це суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчиняються в умовах воєнного стану шляхом обману чи зловживання довірою з корисливих мотивів і спрямовані на заволодіння чужим майном, правом на майно або предметами, які мають особливий режим обігу, відповідальність за які передбачена у КК України.

Висновки. Шахрайство не є виключно кримінально-правовим поняттям і розуміється у вузькому та широкому значенні. Закріплене у ч.1 ст. 190 поняття шахрайства є вузьким і не охоплює всіх його конститутивних ознак. До них належать: способи його вчинення – шляхом застосування обману та/або зловживання довірою; корисливий мотив; вчинення його в різних сферах суспільних відносин, охоронюваних КК України. З урахуванням ознак та положень кримінально-правової доктрини пропонується уточнене поняття шахрайства як кримінально-правової категорії: шахрайство – це суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчиняються шляхом обману чи зловживання довірою з корисливих мотивів і спрямовані на заволодіння чужим майном, правом на майно або предметами, які мають особливий режим обігу, відповідальність за які передбачена у КК України. Відповідно шахрайство, вчинене в умовах воєнного стану, – це аналогічні суспільно небезпечні протиправні діяння, що вчиняються в умовах воєнного стану, вчинені вказаними способами та із зазначеною метою.

Дане дослідження відкриває перспективи розробки пропозицій для вдосконалення КК України щодо притягнення до відповідальності за вчинення шахрайства в умовах воєнного стану як правопорушення із підвищеним ступенем суспільної небезпеки.

1. Фінагеев В. О. Стан наукового розроблення проблем запобігання шахрайству у сфері банківської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 166-175 2. Ємельянов М. В. Кримінальна відповідальність за шахрайство: монографія. Київ: Право, 2014. 176 с. 3. Маримонська А.П., Михайліна Т.В. Шахрайство як вид протиправної поведінки: способи вчинення та проблеми кваліфікації. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2016. Т. 2. № 8. С. 34-38. 4. Чумакова А., Шинкаренко І. Кримінальна відповідальність за шахрайство. *Протидія організованій злочинності: проблеми теорії та практики: матер. всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 09 грудня 2022 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 244 с.

5. Івасюк Х.С. Поняття та ознаки способу вчинення шахрайства у сфері страхування майна. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Зб. матер.* Харків, 2017. С. 91-92. 6. Клименко О. А., Савченко А. В. Шахрайство у сфері надання туристичних послуг в Україні: кримінально-правова характеристика та запобігання: монографія. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 226 с. 7. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства: автореф. дис. докт. юрид. н. Київ, 2010. 34 с. 8. Афанасенко С.І. Історико-правовий розвиток феномену шахрайства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. 4. С. 11-146. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/45.pdf> 9. Таран Т. Г. Запобігання шахрайству, що вчиняються жінками в Україні: дис. канд. юрид. н. Київ, 2019. 235 с. 10. Чорнуцький С. П. Суть і методика виявлення фактів фінансового шахрайства. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 127-131. 11. Хамига Ю.Я. Фінансове шахрайство: критерії, ідентифікації та напрями мінімізації: дис. докт. філософії 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. 2020. 308 с. 12. Чайка І. М. Кримінологічна характеристика та запобігання шахрайству в Україні: дис. докт. філософії. 081 - Право. 296 с. 13. Дроздова Л.В. Психологічні та психофізіологічні чинники шахрайства: дис. докт. філософії 053 - Психологія. Харків, 2021. 272 с. 14. Чернишов Г. М. Фінансове шахрайство в інвестиційно-будівельній сфері: кримінологічне дослідження: дис. канд. юрид. н. / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 246 с. 15. Кришевич О. В. Інститут шахрайства в кримінальному праві України. 2016. С. 296-297. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d224a85-53f5-4f35-a1fb-1642a12cb678/content>

References

1. Finaheiev V.O. Stan naukovoho rozroblennia problem zapobihannia shakhraistvu u sferi bankivskoi diialnosti. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2016. № 2. S. 166-175. 2. Yemelianov M.V. Kryminalna vidpovidalnist za shakhraistvo: monohrafiia. Kyiv: Pravo, 2014. 176 s. 3. Marymonska A.P., Mikhailina T.V. Shakhraistvo yak vyd protypravnoi povedinky: sposoby vchynennia ta problemy kvalifikatsii. *Visnyk studentskoho naukovoho tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa*. 2016. T. 2. № 8. S. 34-38. 4. Chumakova A., Shynkarenko I. Kryminalna vidpovidalnist za shakhraistvo. *Protydiia orhanizovanii zlochynnosti: problemy teorii ta praktyky: mater. vseukr. nauk.-prakt. seminaru (m. Dnipro, 09 hrudnia 2022 r.)*. Dnipro: Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2022. 244 s. 5. Ivasiuk Kh. S. Poniattia ta oznaky sposobu vchynennia shakhraistva u sferi strakhuvannia maina. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalistyky ta kryminalnoho protsesu. Zb. mater. Kharkiv, 2017. S. 91-92. 6. Klymenko O. A., Savchenko A. V. Shakhraistvo u sferi nadannia turystychnykh posluh v Ukraini: kryminalno-pravova kharakterystyka ta zapobihannia: monohrafiia. Kyiv: Vydavnychiy dim «ArtEk», 2018. 226 s. 7. Cherniavskiy S.S. Teoretychni ta praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia finansovoho shakhraistva: avtoref. dys. dokt. yuryd. n. Kyiv,

2010. 34 s. **8.** Afanasenko S.I. Istoryko-pravovyi rozvytok fenomenu shakhraistva. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. 2015. 4. S. 11-146. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/4/45.pdf> **9.** Taran T.H. Zapobihannia shakhraistvu, shcho vchyniautsia zhinkamy v Ukraini: dys. kand. yuryd. n. Kyiv, 2019. 235 s. **10.** Chornutskyi S. P. Sut i metodyka vyavlennia faktiv finansovoho shakhraistva. *Ekonomika ta derzhava*. 2011. № 7. S. 127-131. **11.** Khamyha Yu.Ya. Finansove shakhraistvo: kryterii, identyfikatsii ta napriamy minimizatsii: dys. dokt. filosofii 072 – Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia. 2020. 308 s. **12.** Chaika I.M. Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia shakhraistvu v Ukraini: dys. dokt. filosofii 081 - Pravo. 296 s. **13.** Drozdova L.V. Psykholohichni ta psykhofiziolohichni chynnyky shakhraistva: dys. dokt. filosofii 053 - Psykholohiia. Kharkiv, 2021. 272 s. **14.** Chernyshov H.M. Finansove shakhraistvo v investytsiino-budivelnii sferi: kryminolohichne doslidzhennia: dys. kand. yuryd. n. / Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2016. 246 s. **15.** Kryshevych O.V. Instytut shakhraistva v kryminalnomu pravi Ukrainy. 2016. S. 296-297. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d224a85-53f5-4f35-a1fb-1642a12cb678/content>

Fediunin Dmytro. Criminal law concept of fraud as a type of illegal behavior

Fraud is traditionally regarded as one of the most intellectually complex forms of criminal offenses against property. In contemporary conditions, especially under martial law, fraudulent conduct acquires new forms and demonstrates increased social dangerousness. The transformation of social relations, digitalization of economic processes, and wartime vulnerabilities have significantly influenced both the scale and the qualitative characteristics of fraudulent activities.

The purpose of this research is to determine the essential features of fraud and to formulate a refined criminal law definition of fraud as a legal category. The study is based on doctrinal analysis of Ukrainian criminal law, comparative examination of legislative provisions, and systematization of scholarly approaches to defining fraud.

The Criminal Code of Ukraine (Article 190) defines fraud as the unlawful acquisition of another person's property or the right to property by deception or abuse of trust. However, the doctrinal analysis demonstrates that this legislative definition is relatively narrow and does not fully reflect the complexity of fraud as a criminal law phenomenon. Fraud manifests itself not only in traditional property-related contexts but also in areas involving special objects with restricted circulation, public financial interests, and digital economic relations.

The research identifies the following constitutive features of fraud:

1. Method of commission – deception and/or abuse of trust as obligatory means of committing the offense.
2. Mercenary motive – the intent to obtain unlawful material benefit.

3. Object of encroachment – property, property rights, or objects subject to a special legal regime of circulation.

4. Sphere of commission – various areas of social relations protected by criminal law.

It is substantiated that fraud should be understood not only as a specific *corpus delicti* defined in Article 190 of the Criminal Code but also as a broader criminal law category encompassing different legislative manifestations united by common objective and subjective characteristics.

Based on the conducted analysis, the author proposes a refined definition: fraud is a socially dangerous unlawful act committed by deception or abuse of trust for mercenary motives and aimed at taking possession of another person's property, property rights, or objects subject to a special circulation regime, liability for which is provided by the Criminal Code of Ukraine.

Particular attention is paid to fraud committed under martial law. The introduction of qualifying circumstances related to martial law reflects the legislator's recognition of the increased degree of social dangerousness of such acts. Fraud in wartime conditions undermines not only property relations but also public trust, economic stability, and national resilience. Therefore, fraud committed under martial law should be defined as socially dangerous unlawful acts committed in wartime conditions by deception or abuse of trust for mercenary motives and aimed at unlawful acquisition of protected objects.

The scientific novelty of this study lies in the systematization of doctrinal approaches and in the formulation of an integrated criminal law definition that reflects both legislative provisions and practical realities. The proposed conceptual clarification may serve as a theoretical basis for improving law enforcement practice and for further legislative refinement of fraud-related provisions.

The results of this research may be used in the interpretation of criminal law norms, in the qualification of fraudulent acts, and in developing proposals for enhancing criminal liability mechanisms in wartime conditions.

Key words: fraud, deception, abuse of trust, unlawful material benefit, social dangerousness, criminal offenses against property, property rights, martial law, criminal liability.

Дата першого надходження рукопису до редакції: 25.01.2026 р.

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 10.02.2026 р.

Дата публікації: 03.03.2026 р.